

ALTERNATİF'E SAHİP OLMAK: OSMANLI-SAFEVÎ ÇEKİŞMESİ VE KÜRT AŞİRETLERİ (Şah Kulu Oğullarının İsyanı)

Murat Alandağlı

XVI. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğu'sunda bir hayli hareketlikler yaşanmaktaydı. Kâfirlere karşı seferlerin tertip edildiği Batı'nın aksine Doğu'daki dinamikler hayli farklıydı. Safeviler, dinî ve kültürel söylemleriyle Osmanlılara karşı Alevî-Kızılbazlar ve Kürtlere nüfuz etmeye çalışarak önemli bir tehdit unsuru haline gelmişti. Ülkemizde Osmanlı-Safevî ilişkileri genellikle Alevî-Kızılbaz grupları bağlamında tetkik edilmiştir. Kürtlere yönelik Safevi taziyekinin ise İdris-i Bitlisî vesilesiyle Osmanlı lehine sonuçlandırıldığı kabul görmektedir. Oysa Şah Kulu Oğullarının isyanı, bu genel kabule rağmen Doğu'da Safevî-Kürtler arasındaki çoklu değişkenlik ile bölgenin kendine has şartlarının tetiklediği kimi çıkmazların olduğunun anlaşılmasına fayda sağlayacaktır.

Belgelerin işaret ettiği kadarıyla Şah Kulu, XVI. yüzyıl Pinyaniş ağalarındandır. Hakkari ve çevresinin Osmanlı idaresine girmesiyle yereldeki önemli ağalardan biri olarak ortaya çıkmıştır. Hakkında fazlaca malumatımız olmasa da onun Hakkari Emiri Zeynel Bey'e bağlı olarak kendi aşiretinin kontrolü, vergilerin toplanması, gerektiğinde asker yardımı gibi yükümlülükleri ifa ettiği anlaşılmaktadır. Ancak büyük ihtimalle onun zamanında başlamış ve oğullarının döneminde çok daha fazla alevlenmiş bir başkaldırı hareketi, Şah Kulu'nu ön plana çıkarmaktadır. Bu nedenle divanî odası mührü taşıyan pek çok "Şah Kulu Oğulları" başlıklı belge, Hakkari Emir/leri ile Şah Kulu Oğulları arasındaki sürtüşmeyi konu edinmektedir. Bu belgelerden anlaşıldığı kadarıyla Pinyaniş Ağaları, Şah Kulu Oğulları, artık Hakkari Bey/Emirlerine bağlı hareket etmek istememektedirler. İmparatorluk idaresince muhatap alınarak, Hakkari beylerinin kendilerine bağlı hale getirilmesini talep etmişlerdir. Onlara göre bölgede Osmanlı idaresinin temininde Hakkari Beyleri kadar babaları Şah Kulu'nun da gayretleri olmuştur. Buraya kadar olan anlatı, imparatorluğun doğu hududunda idarî ve siyasî bakımdan kapışan iki aşiret ağası görüntüsü vermektedir. Zaten bu sıradanlık nedeniyle olsa gerek mesele imparatorluk ricalinin de dikkatini çekmemiştir.

Bu durumun farkına varan Şah Kulu oğulları, strateji değiştirerek Osmanlı'nın dinî ve siyasî bakımdan rakibi olan Safevîlere yanaşmaya başlamışlardır. Safevî iktidarınca olumlu karşılanmış bu adım, ilk başta sıradan aşiret ağaları arasındaki çekişme olarak algılanmış bu harekete bakışı ve yaklaşımı değiştirmiştir. Çok geçmeden Hakkari Emir/Beylerinden olayın araştırılması, Şah Kulu oğullarının küstürülmemesi hele hele mezhep değiştirmemeleri noktasında gerekli hassasiyetin gösterilmesi istenmiştir. İlk baştaki bu ılımlı yaklaşım giderek artan Şah Kulu Oğulları ve Safevî ilişkileri nedeniyle takip, savaş, yakalanma, yargılama ile nihayet aff ya da ceza şeklinde bir seyir izlemiştir.